

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩАЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

EFFICIENCY OF LAND USE IN AGRICULTURE: THEORETICAL FOUNDATIONS

Земельні ресурси необхідні для здійснення господарської діяльності. Відіграючи ключову роль у сільському та лісовому господарстві, земля виступає як територіальним ресурсом, так і основним засобом виробництва. Однак на сьогодні цей важливий ресурс вітчизняного агропотенціалу в силу ряду причин використовується недостатньо повно та раціонально. Однією з причин є російська агресія, в ході якої українські землі стали полем битви за життя, суверенітет, територію, урожай. Оцінка та облік ефективності використання землі є одним із найактуальніших завдань, тому проаналізовано різнопланові методичні підходи до вивчення ефективності використання землі, що формують широке предметне поле для подальшого вивчення цієї проблематики. Встановлено, що ефективно використання земельних ресурсів можливе при здійсненні комплексу заходів, спрямованих на збереження та підвищення родючості ґрунтів, урожайності культур, створення сприятливих умов для зростання та розвитку сільськогосподарських культур, праці та життєздатності людини.

Ключові слова: ефективність використання землі, посівні площі, військовий стан, розораність території, склад і співвідношення земельних угідь, виробництво продукції, природно-економічні умови.

Land is the most important economic resource. Its strategic nature is primarily related to its versatility, its potential, and its territorial and spatial part of the environment. Land resources are necessary for many economic activities. They play a key role in agriculture and forestry, serving both as a territorial resource and as the main means of production. However, today this important resource of the domestic agricultural potential is underused for a number of reasons. One of the reasons is Russian aggression, during which Ukrainian lands have become a battlefield for life, sovereignty, territory and yields. At a time when the Russian army is burning fields and destroying grain stocks in warehouses, issues of improving land use efficiency and renewal of fertility take on particular importance in the long term. Evaluating and accounting for the efficiency of land use as the main means of production is one of the most urgent tasks. Its solution will make it possible to identify progressive trends and ways to improve land use. The concept of efficient land use is complex and multifaceted. It does not lend itself to an unambiguous definition. The essence of the effective land use in the agricultural production is connected first of all with the economic effect and economic indicators. The article analyses various methodological approaches to the research of land use efficiency, which form the wide subject field for the further studying of these problems. Sown areas of agricultural lands, crop yield and gross yield of crops, production per person have been analyzed on the basis of statistical data. The state of land plots, sown areas and projected yields have been studied, taking into account military operations on the territory of Ukraine. The main innovations that were introduced in land relations during martial law are summarized. It has been established that an efficient use of the land resources is possible with realization of the complex of measures, directed at preservation and increase of the soil fertility, crops yield, forming of favorable conditions for growth and development of agricultural crops, labor and human life.

Key words: land use efficiency, sown area, martial law, ploughing of territory, composition and proportion of land areas, production, natural-economic conditions.

УДК 332.3:633

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct67-32>

Дорогань-Писаренко Л.О.

к.е.н., професор,
професор кафедри економічної теорії
та економічних досліджень
Полтавський державний аграрний
університет

Беркало М.В.

аспірантка
Полтавський державний аграрний
університет

Dorohan-Pysarenko Lyudmila

Poltava State Agrarian University

Berkalo Maria

Poltava State Agrarian University

Постановка проблеми. Підвищення ефективності використання земельних ресурсів – одне із важливих стратегічних напрямів стійкого економічного розвитку аграрного сектору і забезпечення продовольчої безпеки як України, так і світу. Стратегічність земельних ресурсів пов'язана, передусім, з її універсальністю, потенціалом, територіально-просторовою частиною довкілля. Земельні ресурси необхідні для багатьох видів господарської діяльності, ключову роль вони відіграють у сільському та лісовому господарстві, одночасно виступаючи як територіальним ресурсом, так і основним засобом виробництва.

Однак на сьогодні цей важливий ресурс вітчизняного агропотенціалу в силу ряду причин

використовується недостатньо повно та раціонально. Однією з причин – є російська агресія, в ході якої українські землі стали полем битви за життя, суверенітет, територію, урожай. В умовах, коли російська армія палить пшеничні поля і знищує зібраний урожай на складах, питання підвищення ефективності використання земельних ресурсів та відновлення родючості в перспективі набувають особливого значення. Актуальності набуває проблема і тому, що до війни Україна забезпечувала 46% світового експорту олії, 9% експорту пшениці, 17% ячменю та 12% кукурудзи на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні дослідження, в яких вивчається

проблема ефективності використання землі, є досить багатограними.

Так, О. В. Аверчев [1] ефективність використання потенціалу земель досліджує за показниками вартості валової продукції, урожайності та рівня рентабельності виробництва основних видів продукції.

О. Ф. Томчук [2] вважає, що ефективність використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств визначається через розрахунок вартості виробленої продукції на одиницю площі. Цей показник відображає не лише використання землі, а й увесь виробничий потенціал підприємства, його взаємоузгодженість та взаємозамінність.

А. О. Сєдов [3] для розрахунку ефективності використання земельних ресурсів запропонував поєднання показників ефективності використання земель (структурні, вартісні, натуральні) та за видами ефективності (екологічна, соціальна, економічна, технологічна).

А. М. Шатохін [4] вважає, що для детального аналізу та оцінки землі, як одного з найважливіших елементів матеріально-технічної бази сільського господарства, необхідно проводити розрахунок динаміки зібраних площ сільськогосподарських культур, їх виробництва та урожайності у сільськогосподарських підприємствах.

О. В. Лазарева [5] ефективність використання землі розглядає через розрахунок показників, що характеризують ступінь використання земельних угідь, рівень використання землі, посівні площі сільськогосподарських угідь, урожайність сільськогосподарських культур та їх валовий збір, виробництво продукції в розрахунку на одну особу.

І. С. Гурська, С. Винник [6] досліджують ефективність використання земельних угідь як

комплексний процес, що базується на результатах після аналізу багатьох чинників та показників, що супроводжують процес обробки землі. Різноманітні чинники та їх вплив зумовлюють різні бачення вчених, по оцінці ефективності використання земельних угідь. Саме поняття ефективності авторами розглядається в різних площинах: екологічній, економічній, соціальній, тощо.

На думку, С. Г. Кафлевської та Ю. Ф. Мизинюк [7], економічна ефективність використання земельних угідь в сільському господарстві характеризується системою натуральних і вартісних показників. Натуральні показники, за допомогою яких аналізують рівень використання землі, незважаючи на свою об'єктивність і простоту в обчисленні все ж таки характеризуються обмеженістю застосування, тому для більш точнішого визначення ефективності використання земельних ресурсів необхідно розраховувати вартісні показники.

Такі різнопланові методичні підходи до вивчення ефективності використання землі формують широке предметне поле для подальшого вивчення цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є проведення аналізу сучасного стану земельних ресурсів та пошук шляхів ефективного використання земельних угідь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність ефективного землекористування у сільськогосподарському виробництві пов'язана передусім з економічним ефектом та економічними показниками. На нашу думку, важливими показниками ефективності використання земельних ресурсів є площа, урожайність та валовий збір сільськогосподарської продукції (табл. 1, 2, 3, 4).

Аналіз даних табл. 1 свідчить про те, що впродовж 19 років площа сільськогосподарських угідь

Таблиця 1

Динаміка площі сільськогосподарських угідь станом на кінець року, тис. га

Роки							Відхилення 2019 р., % до	
2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2000	2018
Сільськогосподарські угіддя всього								
41827,0	41722,2	41576,0	41507,9	41489,3	41329,0	41310,9	-1,2	-0,0
з них, рілля								
32563,6	32451,9	32476,5	32541,3	32544,3	32698,5	32757,3	0,6	0,2
сіножаті								
2388,6	2429,2	5481,9	2406,9	2399,4	2294,4	2283,9	-4,4	-0,5
пасовища								
5521,3	5521,3	2410,9	5434,1	5421,5	5282,6	5250,3	-4,9	-0,6
перелоги								
421,6	419,3	310,2	233,7	229,3	190,5	166,7	-60,5	-12,5
багаторічні насадження								
931,9	900,5	896,5	892,4	894,8	863,0	852,7	-8,5	-1,2

Джерело: узагальнено авторами на підставі [8]

в Україні майже не змінилася. Лише суттєво зменшилася площа перелогів – у 2019 році порівняно з 2000 роком на 61,5% (на 254,9 тис. га), проти 2018 року – на 12,4% (на 23,8 тис. га).

У загальній площі сільськогосподарських угідь станом на кінець 2020 року площа ріллі становить 32,7 млн. га (79,0%), сіножатей – 2,3 млн. га (5,6%), пасовищ – 5,3 млн. га (12,8%), багаторічних насаджень – 0,9 млн. га (2,2%), перелоги – 0,2 млн. га (0,5%) [9].

Це свідчить про інтенсивне використання землі в сільському господарстві, а також про необхідність застосування заходів у частині захисту земель від вітрової і водної ерозій.

На сьогодні, через військову агресію росії, велика площа сільськогосподарських угідь знаходиться на окупованих територіях, частка сільськогосподарських підприємств знищені без можливості відновлення діяльності, діючі сільгосп-підприємства перебувають під постійними обстрілами, тому спрогнозувати відхилення у структурі сільськогосподарських угідь досить складно.

За даними Latifundist.com з посиланням на Earthobservatory.nasa.gov. окупанти на сьогодні (06 липня 2022 року) контролюють приблизно 22% сільгоспугідь України. За даними аналітиків NASA Harvest (програма з продовольчої безпеки та сільського господарства), на цих територіях вирощують озимі культури - пшеницю, жито та ячмінь [10].

Аналізуючи дані табл. 2, можна зробити висновок, що загальна посівна площа сільськогосподарських культур України залишається порівняно стабільною останні 20 років. Якщо в 2000 р. вона становила 27173 тис га, то в 2021 р. – 28387,5 тис га, тобто збільшилася на 4,5%.

При цьому, протягом досліджуваних років найбільші посівні площі займають зернові і зернобобові (у 2000 році 50,2%, у 2021 році – 56,2%). У зв'язку зі скороченням виробництва продукції

тваринництва (зменшення поголів'я ВРХ, свиней, овець, птиці і т.д.) посівні площі кормових культур за період із 2000 по 2020 р. зменшилися на 78,2%.

Якщо у 2000 році у структурі посівних площ кормові культури займали 26%, то у 2021 році 5,4%. Результатом зниження питомої ваги кормових культур у загальній площі посіву (на 20,6%) є погіршення кормової бази тваринництва. Натомість у 2021 році значну частку у посівних площах займають технічні культури, їх площа у 2021 році збільшилася порівняно з 2000 роком на 4919,8 тис. га (у 17,5 р.). Зазначимо, що для ефективності використання земельних ресурсів – це негативне явище, оскільки технічні культури виснажують землю, якщо ж підприємства не дотримуються і сівозмін, не «дають» відпочинок площам, продуктивність земельних ресурсів катастрофічно зменшується.

Значні площі зайняті картоплею, овочевими та баштанними продовольчими культурами, у 2021 році – 2276,9 тис га, або 15,4% у загальній площі посіві, що на 21,0% менше порівняно з 2000 роком.

У воєнну посівну 2022 українські аграрії «недорахуються» близько 30% посівних площ. Найбільша затримка з термінами проведення посівних робіт виникла в тих регіонах, де були бойові дії, що пов'язано безпосередньо з боями на площах, де планувалися посіви, з окупацією земель, їх замінуванням, пошкодженням мінами та снарядами. Загалом, за даними Мінагрополітики, станом на 26 травня площі посівів основних ярих сільськогосподарських культур під урожай 2022 року на контрольованій Україною території становили 14158,5 тис. га, що на 2757,8 тис. га менше показника минулого року (16916,3 тис. га).

Сівбу ярих культур провадили 23 області України, крім Луганської, адже практично на всій її території тривають бойові дії. На вказану дату

Таблиця 2

Динаміка посівної площі сільськогосподарських культур станом на кінець року, тис га

Роки								Відхилення 2021 р., % до 2000 р.
2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	
Посівні площі сільськогосподарських культур всього								
27173,3	26043,6	26951,5	26901,8	27699,3	28000,8	28147,5	28387,5	4,5
з них, зернові та зернобобові								
13646,5	15004,8	15090,0	14738,4	14839,4	15318,1	15392,2	15943,9	16,8
технічні								
4186,8	5260,1	7295,8	8350,3	9265,9	9129,9	9223,8	9106,6	117,5
коренеплоди, овочеві та баштанні								
2276,9	2040,9	1966,6	1822,9	1825,2	1828,4	1854,3	1799,0	-21,0
кормові								
7063,1	3737,8	2599,1	1990,2	1768,8	1724,4	1677,2	1538,0	-78,2

Джерело: узагальнено авторами на підставі [8; 11; 12]

було посіяно: кукурудзи – 4405 тис. га; соняшника – 4267,9 тис. га; сої – 1151,7 тис. га; ярого ячменю м 928,4 тис. га; ярої пшениці – 189,3 тис. га; цукрових буряків – 182,1 тис. га; вівса – 156,9 тис. га; гороху – 125,9 тис. га; гречки – 57,7 тис. га; проса – 41,3 тис. га; ярого ріпаку - 31,7 тис. га [13].

Результати розрахунків у табл. 3 дають можливість проаналізувати виробництво продукції сільського господарства в розрізі основних культур. Так, за досліджуваний період збільшився валовий збір зернових культур – на 40 474,4 тис т, або на 165,5%, олійних культур – на 14 837,1 тис т, або у 5 раз, овочевих та баштанних продовольчих культур – на 3 831,5 тис га, або на 65,8%, баштанних продовольчих – на 121,98 тис. т, або на 32,7%. Тенденцію до зниження має виробництво цукрових буряків – на 4 048,6 тис. т, або на 30,7%. За даними Державної статистики України у 2021 році виробництво зернових та зернобобових культур зросло на 132,5%, цукрових буряків на 118,6%, овочевих культур на 102,9%. Протягом досліджуваного періоду зросла й урожайність культур. Так, урожайність зернових збільшилася у 2020 році порівняно з 2000 роком на 23,1 ц/га, або на 119,1%, у 2021 році – на 34,5 ц/га, або на 177,8%; цукрових буряків відповідно на 239,5 ц/га, або на 135,5% та на 302,4 ц/га, або на 171,1%.

Також у 2020 році порівняно з 2000 роком збільшилася урожайність олійних культур – на 8,3 ц/га, або на 69,7%, овочевих культур – на 95,1 ц/га, або на 84,7 та баштанних продовольчих – на 33,5 ц/га, або на 75,5%.

На підставі проведених розрахунків можна зробити висновок про збільшення валової продукції сільського господарства, розширення посівів олійних культур та інтенсивне використання орних земель.

Для оцінки ефективності використання земельних ресурсів доцільно проаналізувати показник виробництва сільськогосподарської продукції на одну особу (табл. 4).

Аналіз даних табл. 4 свідчить, що в 2020 р. в Україні виробництво зернових та зернобобових культур у розрахунку на одну особу зросло на 1058 кг, або у 3,1 р, картоплі – на 96 кг, або на 23,8%, овочів – на 113 кг або на 95,8%. Зменшилося виробництво цукрових буряків на одну особу за рахунок зниження посівних площ та валового збору. Так, за досліджуваний період воно знизилось на 49 кг, або на 18,3%.

На сьогодні за даними пресслужби Мінагрополітики (дослідження втрат площ та очікуваної врожайності ранніх зернових (озимих) проводилося на підставі знімків супутників Sentinel-2 і

Таблиця 3

Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в розрізі основних видів культур

Показники*	Роки							Відхилення 2020 р., % до 2000 р.
	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	
Зернові та зернобобові								
ВЗ, тис. т	24459	38015,5	39270,9	60125,8	70056,5	75143,2	64933,4	165,5
У, ц/га	19,4	26	26,9	41,1	47,4	49,1	42,5	119,1
ПП, тис. га	12586,8	14605,2	14575,7	14640,9	14794,1	15291,9	15282,9	21,4
Цукрові буряки								
ВЗ, тис. т	13198,8	15467,8	13749,2	10330,8	13967,7	10204,5	9150,2	-30,7
У, ц/га	176,7	248,2	279,5	435,8	508,5	461,1	416,2	135,5
ПП, тис. га	747	623,3	492	237	274,7	221,3	220	-70,5
Олійні								
ВЗ, тис. т	3664	5678,9	10033	16961,5	21439,7	22291,8	18501,1	404,9
У, ц/га	11,9	12,9	15,2	21	23	25,6	20,2	69,7
ПП, тис. га	3084,9	4412,9	6588,6	8093,9	9027,3	8923,3	9006,9	192,0
Овочеві								
ВЗ, тис. т	5821,3	7295	8122,4	9214	9440,2	9687,6	9652,8	65,8
У, ц/га	112,3	157,1	173,6	206,1	214,3	214	207,4	84,7
ПП, тис. га	518,6	464,4	467,8	447,1	440,3	452,4	464,9	-10,4
Баштанні продовольчі								
ВЗ, тис. т	373	310,5	750,8	578,1	499,6	556	494,8	32,7
У, ц/га	44,4	62,4	91,7	78,6	77,3	85,4	77,9	75,5
ПП, тис. га	83,9	49,7	81,9	73,6	64,4	65	63,6	-24,2

*умовні позначення: ВЗ – валовий збір, У – урожайність, ПП – посівна площа, з якої зібрано урожай

Джерело: узагальнено авторами на підставі [8; 11; 12]

Виробництво сільськогосподарської продукції на одну особу, кг

Показники	Роки							Відхилення 2020 р., % до 2000 р.
	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	
Зернові та зернобобові	497	807	856	1403	1657	1788	1555	212,9
Цукрові буряки	268	328	300	241	330	243	219	-18,3
Картопля	403	413	108	486	532	482	499	23,8
Овочі	118	155	177	215	223	231	231	95,8

Джерело: узагальнено авторами на підставі [8; 11; 12]

Planet) виявлено скорочення площ ранніх зернових на 0,75 млн га. Очікуване падіння індексу NDVI для озимих культур, означає зниження врожайності на 15% або втрату 4,2 млн тонн зерна. Відповідно загальні втрати врожаю озимих сягнуть щонайменше 20%. І це за умови, якщо врожай вдасться зібрати у його поточному обсязі [14].

Все це загострює проблему глобальної нестачі продовольства, оскільки частка України у глобальному експорті лише зернових склала 10% у 2020–2021 та 14% у 2021–2022 роках. Ключовим регуляторним інститутом національного рівня, що генерує стратегічно важливі рішення, спрямовані як на збереження територіальної цілісності України, так і на досягнення позитивних результатів економічної діяльності, в тому числі у галузі сільського господарства є законодавчі ініціативи. Їх слід розглядати як серйозне підґрунтя для розвитку інвестиційної стратегії сільськогосподарських товаровиробників, здатних використовувати аграрний потенціал в умовах невизначеності [15]. До них відносяться:

1. Оперативне реагування на підвищений рівень небезпеки під час польових робіт в зв'язку із замінуванням сільськогосподарських угідь, а саме: запуск проєкту Military.feodal.online компанії Feodal спільно з Міністерством аграрної політики України, що допомагає аграріям передавати інформацію про заміновані поля.

2. Оперативне реагування органів ДСНС та ЗСУ, що отримують інформацію від компанії Feodal про стан і проблему поля та координати, де потрібні перевірка і знешкодження вибухонебезпечних предметів.

3. Оперативне прийняття законодавчих змін, зокрема щодо: 1) полегшення ведення посівної кампанії (Закон України № 7178 «Про забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»); 2) введення податкових пільг, пов'язаних із платою за землю, нарахуванням і сплатою загального мінімального податкового зобов'язання на тимчасово окупованих збройними формуваннями рф територіях, а також на ділянках, що визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні

споруди (Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період воєнного стану»); 3) розширення можливостей кредитування сільськогосподарських виробників шляхом внесення змін до постанови КМУ від 14 липня 2021 р. №723, а також доповнення державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», завдяки чому станом на 5 квітня 2022 року більше 900 сільськогосподарських підприємств залучили кредити в українських банках на загальну суму 1 млрд 785 млн грн (без урахування перехідних минулорічних кредитів), а за програмою портфельних гарантій 80% – на 1 млрд 494 млн грн [16]; 5) розширення можливостей ресурсного забезпечення паливом сільськогосподарських виробників, що дозволяє продаж пального стандарту Євро-3 та Євро-4 (Постанова КМУ від 16 березня 2022 р. № 292 «Про внесення змін до Технічного регламенту щодо вимог до автомобільних бензинів, дизельного, суднових та котельних палив»); 6) розширення можливостей ресурсного забезпечення технікою, що дозволяє під час воєнного стану експлуатувати сільськогосподарську техніку без реєстрації (Наказ № 154 Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про технічне забезпечення комплексу польових робіт в умовах воєнного стану 2022 року»); 7) тимчасове скасування процедур сертифікації насіння та садивного матеріалу для забезпечення безперешкодного процесу їх реалізації сільськогосподарським виробникам (Наказ Державного центру сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції № 132 від 01.03.2022 р.) [15].

На рівні господарюючих суб'єктів підвищення ефективності використання земельних угідь відбувається шляхом прийняття відповідних управлінських рішень [17]. Зокрема: а) застосування найбільш урожайних сортів сільськогосподарських культур та покращення системи насінництва; б) удосконалення структури посівних площ, розміщуючи їх виробництво з урахуванням регіональних умов; в) здійснення заходів по комплексному використанні науково-обґрунтованих систем сівозмін та органічних добрив; г) підвищення рівня механізації виробничих процесів, оптимізація термінів та

якості виконання технологічних операцій; г) комбінування системи сільськогосподарських машин і техніки відповідно до розміру сільськогосподарських угідь і спеціалізації.

Висновки з проведеного дослідження. Результати дослідження вказують на важливість ефективного використання земель сільськогосподарського призначення. Найбільш важливими показниками оцінки використання земельних ресурсів є ті, що характеризують ступінь використання – посівні площі, урожайність та валовий збір.

Визначені напрями покращення ефективності використання земельних ресурсів не є вичерпним, але їх впровадження супроводжуватиметься мінімізацією негативного впливу на земельні угіддя та раціональним використанням економічної родючості ґрунтів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аверчев О. В. Напрями підвищення ефективності використання земельних ресурсів у фермерських господарствах. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 15–22. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/5.pdf (дата звернення: 25.07.2022).
2. Томчук О. Ф., Кожухар В. В. Аналіз ефективності використання земельних ресурсів. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 38–46. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.19.38 (дата звернення: 25.07.2022).
3. Сєдов А. О. Види ефективності використання земельних ресурсів та їх комплексна оцінка. URL: <http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/745/1/8f.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).
4. Шатохін А. М., Транченко О. М. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Випуск 77. С. 253–262. URL: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/others/-Zbirnik-UNUS-77.Ch.2.pdf#page=253> (дата звернення: 25.07.2022).
5. Лазарева О. В. Ефективність використання землі. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Випуск № 1(75). С. 28-33. URL: http://psae-jrnl.pau.in.ua/journal/1_75_2_2020_ukr/6.pdf (дата звернення: 25.07.2022).
6. Винник С., Гурська І. Ефективність використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неіндустріального суспільства*. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18872/1/47-48.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).
7. Мизинюк Ю. Ф., Кафлевська С. Г. Ефективність використання земельних ресурсів в ПП «Елена». URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/2745.pdf> (дата звернення: 25.07.2022).
8. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2021 р. *Державна служба статистики України*. 2022. Київ, 183 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05/zb_rosl_2021.pdf (дата звернення: 25.07.2022).
9. Земельний довідник України. 2020 рік. URL: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelny_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page (дата звернення: 25.07.2022).
10. У NASA визначили, скільки сільгоспугідь окуповано в Україні URL: <https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viznachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini> (дата звернення: 25.07.2022).
11. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2017 р. *Державна служба статистики України*. 2018. Київ, 222 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rosl_zb.htm (дата звернення: 25.07.2022).
12. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/ppsgk/arh_ppsgk_u.html (дата звернення: 25.07.2022).
13. Гусарова А. Погода нівелює наслідки війни: стан посівів у різних регіонах. URL: <https://superagronom.com/articles/607-pogoda-nive-lyuye-naslidki-viyni-stan-posiviv-u-riznih-regionah> (дата звернення: 25.07.2022).
14. Україна втратить 4,2 млн тонн зерна нового врожаю через війну URL: <https://superagronom.com/news/15669-ukrayina-vtratit-42-mln-tonn-zerna-novogo-vroajau-cherез-viynu> (дата звернення: 25.07.2022).
15. Канцедал Н. А., Лега О. В. Інституційні індикатори інвестиційної привабливості агросектору України в умовах війни. *Причорноморські економічні студії*. 2022. № 74. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-18>.
16. Кузовкін Е. Аграрні відносини під час війни: як держава допомагає аграріям з регіонів, що постраждали від воєнних дій. *Юридична газета online*. 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/agrarni-vidnosini-pid-chas-viyni-yak-derzhava-dopomagaе-agrariyam-z-regioniv-shcho-postrazhdali-vid-.html> (дата звернення: 25.07.2022).
17. Канцедал Н. А., Лега О. В. Інформаційна роль обліку в результативності інвестиційної стратегії аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 11. С. 11–20. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.11.11.

REFERENCES:

1. Averchev O. V. (2020) Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia zemelnykh resursiv u fermerskykh hospodarstvakh [Directions for increasing the efficiency of land use in farms]. *Ekononika ta derzhava [Economy and State]*, no 5, pp. 15–22. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/5.pdf (accessed 25 July 2022).
2. Tomchuk O. F., Kozhukhar V. V. (2019) Analiz efektyvnosti vykorystannia zemelnykh resursiv [Analysis of the effectiveness of land resources use]. *Ahrosvit [Agromir]*, no 19, pp. 38–46. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.19.38 (accessed 25 July 2022).
3. Siedov A. A. Vidy efektyvnosti vykorystannia zemelnykh resursiv ta yikh kompleksna otsinka [Types of efficiency of the use of land resources and their comprehensive assessment]. Available at:

<http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/745/1/8f.pdf> (accessed 25 July 2022).

4. Shatokhin A. M., Tranchenko O. M. (2012) Efektyvnist vykorystannia zemelnykh resursiv u silskohospodarskykh pidpriemstvakh Cherkaskoi oblasti [Efficiency of land resources use in agricultural enterprises of Cherkasy region] *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnogo universytetu sadivnytstva* [Collection of scientific works of Uman National University of Horticulture], vol 77, pp. 253–262. Available at: <https://journal.udau.edu.ua/assets/files/others/-Zbirnik-UNUS-77.Ch.2.pdf#page=253> (accessed 25 July 2022).

5. Lazarieva O. V. (2020) Efektyvnist vykorystannia zemli [Efficiency of land use] *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi* [Difficulties of system approach in economics], vol 1(75), pp. 28–33. Available at: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_75_2_2020_ukr/6.pdf (accessed 25 July 2022).

6. Vynnyk S., Hurska I. Efektyvnist vykorystannia zemelnykh resursiv u silskohospodarskykh pidpriemstvakh. Innovatsiinyi rozvytok ta bezpeka pidpriemstv v umovakh neindustriialnogo suspilstva [Effectiveness of land use in agricultural enterprises. Innovative development and preservation of companies in the conditions of neo-industrial society]. Available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18872/1/47-48.pdf> (accessed 25 July 2022).

7. Myznyiuk Yu. F., Kaflevska S. H. Efektyvnist vykorystannia zemelnykh resursiv v PP «Elena» [Efficiency of land resources use in PE "Elena"]. Available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/2745.pdf> (accessed 25 July 2022).

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021). *Statystychnyi zbirnyk «Roslynyystvo Ukrainy»* [Statistical compilation "Crop production in Ukraine"]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/05_zb_rosl_2021.pdf (accessed 25 July 2022).

9. Zemelnyi dovidnyk Ukrainy [Land Guide of Ukraine]. 2020. Available at: https://agropolit.com/storage/2020/Zemelny_dovidnyk_2020.pdf?utm_source=mailchimp&utm_campaign=0300ccc2e1f0&utm_medium=page (accessed 25 July 2022).

10. U NASA vyznachyly, skilky silhospuhid okupovano v Ukraini [NASA has determined how much farmland is occupied in Ukraine]. Available at: <https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viz->

[nachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini](https://superagronom.com/news/15599-u-nasa-viz-nachili-skilki-silgospugid-okupovano-v-ukrayini) (accessed 25 July 2022).

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017). *Statystychnyi zbirnyk «Roslynyystvo Ukrainy»* [Statistical compilation "Crop production in Ukraine"]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rosl_zb.htm (accessed 25 July 2022).

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/sg/pps-gk/arh_ppsgk_u.html (accessed 25 July 2022).

13. Husarova A. Pohoda niveliuie naslidky viiny: stan posiviv u riznykh rehionakh [Weather levelling the effects of war: the state of crops in different regions]. Available at: <https://superagronom.com/articles/607-pogoda-nivelyuye-naslidki-viyni-stan-posiviv-u-riznih-regionah> (accessed 25 July 2022).

14. Ukraina vtratyt 4,2 mln tonn zerna novoho vrozhaiu cherez viinu [Ukraine will lose 4.2 million tons of new harvest grain due to war]. Available at: <https://superagronom.com/news/15669-ukrayina-vtratit-42-mln-tonn-zerna-novogo-vrojaju-cherez-viynu> (accessed 25 July 2022).

15. Kantsedal N. A., Leha O. V. (2022) Instytutsiiny indykatory investytsiinoi pryvabylosti ahrosectoru Ukrainy v umovakh viiny [Institutional indicators of investment attractiveness of agro-sector of Ukraine in conditions of war]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. [Black Sea Economic Studios], vol. 74, pp. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.74-18>.

16. Kuzovkin E. (2022). Ahrarni vidnosyny pid chas viiny: yak derzhava dopomahaie ahrariiam z rehioniv, shcho postrazhdaly vid voienykh dii [Agrarian relations during the war: how the state helps agrarians from war-stricken regions]. *Yurydychna Gazeta online*. Available at: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/aharni-vidnosini-pid-chas-viyni-yak-derzhava-dopomagae-agrariyam-z-regioniv-shcho-postrazhdali-vid-.html> (accessed 25 July 2022).

17. Kantsedal N. A., Leha O. V. (2021) Informatysiina rol obliku v rezultatyvnosti investytsiinoi stratehii ahrarnykh pidpriemstv [Information role of accounting in effectiveness of investment strategy of agrarian enterprises]. *Ahrosvit* [Agromir], vol. 11, pp. 11–20. DOI: [10.32702/2306-6792.2021.11.11](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.11.11).